

**DRUŠTVENO-EKONOMSKI EFEKTI PROIZVODNJE MLIJEKA I MESA
NA USMJEERAVANIM INDIVIDUALNIM GOSPODARSTVIMA
KARLOVAČKE REGIJE**

Z. MATAGA

1. CILJ I ZADATAK ISTRAŽIVANJA

Cilj i zadatak istraživanja sastoji se u pokušaju da se dade prilog izučavanju »usmjerenih« robnih proizvodaca mlijeka i mesa i to prvenstveno s gledišta ostvarenja odgovarajućeg dohotka i zaposlenosti na tim gospodarstvima, uz istovremeno poboljšanje sirovinske osnove mliječarske industrije i optimalnije korištenje prerađivačkih kapaciteta.

Zbog toga je odabrano nekoliko individualnih gospodarstava koja su podobna za intenziviranje proizvodnje mlijeka i mesa, i tako ispitani ekonomski efekti te proizvodnje, s ciljem utvrđivanja kriterija i modela koji će dati najpogodnija proizvodna rješenja. Kod toga je polazeno od postojećih zemljišnih, stajskih kapaciteta i radne snage, te mogućnosti da se sredstvom, selektivnim i drugim tehničko-tehničkim postupcima i sredstvima, racionaliziraju i unaprijede pojedine faze i procesi rada u gospodarstvu, povećaju proizvodnju i proizvodnost rada. Takva specijalizacija i povećanje na proizvodnju zahtijeva i odgovarajuću organizaciju i povezivanje robnih proizvodaca s mliječarskom industrijom na dugoročnoj osnovi.

Osnovni zadatak ovog rada je pokušaj da se na osnovu odabranih gospodarstava ispitaju mogućnosti za povećanje proizvodnje mlijeka, proizvodnosti i ekonomičnosti rada, zaposlenosti i dohotka, »usmjerenih« individualnih gospodarstava i to na bazi ekonomsko-tehničkih mjera, bez kojih se prethodno izneseni ciljevi ne bi mogli realizirati.

Radi se o mjerama kreditne i poreske politike, politike cijena, te novim agrotehničkim i tehnološkim postupcima u proizvodnji i drugim mjerama. Takav zadatak je potrebno sagledavati i razrješavati na novim društveno-ekonomskim odnosima i to na bazi samoupravnog udruživanja rada i sredstava u lancu primarne proizvodnje, prerade i prometa mlijeka i mliječnih proizvoda. Budući da se radi o vezanoj proizvodnji mlijeka i mesa, potrebno je uspostavljati istovjetne odnose i s mesnom industrijom.

Zadatak je istraživanja također da ukaze na ekonomski položaj »usmjerenih« gospodarstava na proizvodnju mlijeka i mesa i tako prikaže moguća specijalizirane proizvodnje na intenzivnu i organiziranu proizvodnju otežano je nizom činilaca i ograničenja, od kojih treba spomenuti one najvažnije. Takvo »usmjerenje« traje više godina, ne može se ostvariti bez znatnih financijskih ulaganja, a obuhvaća slijedeće zahvate:

Mr Zejko Mataga, dipl. inž., Zagreb
* »Usmjerenje« je pojam koji označava rekonstrukciju proizvodnje na individualnim gospodarstvima u pravcu specijalizirane i robne proizvodnje a ostvaruje se prema programu koji je izradila stručna služba.

Na taj način moglo se pratiti sve elemente za formiranje i raspodjelu dohotka: ukupni prihodi, materijalne troškove, amortizaciju, dohodak za raspodjelu u gospodarstvu (čisti dohodak). Primijenjen je metod kalkulacije,

Druzi dio pokazatelja koji se prvenstveno odnosi na troškove proizvodnje, dobiven je na osnovu tabele troškova proizvodnje i vrjednosti proizvoda, koja je izrađena i podijeljena individualnim domaćinstvima da svako dnevno upisuje pojedine stavke troškova proizvodnje i prihoda.

Kod tri takva gospodarstva detaljnije je analiziran proces »usmjeravanja« proizvodnje s pretežno prirodne i raznoilike, na robnu i specijaliziranu proizvodnju mlijeka i mesa. Detaljnije ekonomske i proizvodne podatke s tih gospodarstava dobiveno je anketiranjem 1971. i 1972. godine, kad su se spomenuta gospodarstva opredijelila za »usmjeravanje«, a zatim anketiranjem 1975. godine, kada su djelomično ili potpuno ostvarila program »usmjeravanja« proizvodnje. Odlučio sam se za analizu tri spomenuta gospodarstva, u prvom redu zbog toga, što ona prema svojoj proizvodnoj strukturi predstavljaju karakteristične »tipove« u grupi onih gospodarstava koja imaju sve potrebne društveno-ekonomske pretpostavke za »usmjeravanje« postojeće proizvodnje.

Kod 25 individualnih gospodarstava na području karlovačke regije razrađivani su programi »usmjeravanja« proizvodnje mlijeka i mesa.

2. METOD RADA

Miljevska industrija tako osigurava dugoročnu stabilnost kooperantskih odnosa i stimulira individualna gospodarstva u pravcu »usmjeravanja« njihove proizvodnje mlijeka i mesa. Takva miljevska industrija predstavlja osnovni čimbenik razvoja poljoprivrede i sela, a pretpostavka je za razvoj društveno-ekonomskih i tehnološko-organizacijskih pitanja kooperacije i udruživanja rada individualnih poljoprivrednika.

Veliki stimulus za preorijentaciju individualnih gospodarstava na robnu proizvodnju mlijeka i mesa predstavlja miljevska industrija u Karlovcu. Ona pružima sve potrebne količine mlijeka, a ipak nije u mogućnosti maksimalno koristiti kapacitete prerade. Zbog toga je ona posebno zainteresirana za brzi porast proizvodnje mlijeka na individualnim gospodarstvima. Taj interes ona najizravnije izražava premiranjem robne proizvodnje mlijeka i ulaganjem značajnih sredstava za unapređivanje i »usmjeravanje« proizvodnje na postojecim individualnim gospodarstvima.

- Prilikom takve preorijentacije bitno je etapno i postupno unapređivati pojedine faze proizvodnje na najracionalniji i ujedno najbrži mogući način.
- Veliki stimulus za preorijentaciju individualnih gospodarstava na robnu proizvodnju mlijeka i mesa predstavlja miljevska industrija u Karlovcu. Ona pružima sve potrebne količine mlijeka, a ipak nije u mogućnosti maksimalno koristiti kapacitete prerade. Zbog toga je ona posebno zainteresirana za brzi porast proizvodnje mlijeka na individualnim gospodarstvima. Taj interes ona najizravnije izražava premiranjem robne proizvodnje mlijeka i ulaganjem značajnih sredstava za unapređivanje i »usmjeravanje« proizvodnje na postojecim individualnim gospodarstvima.
- podizanje razine znanja individualnih poljoprivrednika i dr.
- postupu mehanizaciju pojedinih faza i procesa rada
- rekonztrukciju i opremanje stajskih objekata
- intenziviranje krmne baze
- promjenu pasminskog sastava postojećeg fonda osnovnog stada i nabavu novih kvalitetnih grla

Od ukupno 26.136 poljoprivrednih domaćinstava, u otkup mlijeka je uključeno njih 6.000 (broj varira u toku godine i mjesečno) ili 23% od ukupnog

16,1 mln. litara ili 20,6% ukupno proizvedenog mlijeka. Prema podacima selekcijske službe, na području regije prosječna godišnja mliječnost po kravi iznosi oko 1500 litara (kod grla koja su obuhvaćena otkupom). To znači da je ukupna proizvodnja mlijeka u 1974. godini iznosila preko 72 milijuna litara. «Mlijekara» Karlovac je u istoj godini otkupila samo

Veliku smetnju u tome predstavljaju sitna individualna poljoprivredna gospodarstva, velika rasparčiranost poljoprivrednog zemljišta, socijalno ekonomske promjene na selu (staracka domaćinstva, nedostatak radne snage, velik broj poljoprivrednog stanovništva s osiguranim stalnim izvorima prihoda izvan poljoprivrede itd.), kao i nerazvijeni društveni sektor poljoprivrede. Samo 3% poljoprivrednih površina nalazi se u društvenom sektoru. S obzirom na društveno-ekonomske odnose i druge prirodne uvjete za proizvodnju, mogućnosti širenja društvenog sektora na ovoj regiji još su uvijek veoma ograničene. Istina, proces deagrarizacije i napuštanje poljoprivrednih površina otvara perspektivu za stvaranje i okrupnjavanje jezgri društvenog sektora poljoprivrede. U sadašnjem trenutku ipak je značajnije poduzimati društveno-ekonomske mjere i akcije na samoupravnom organiziranju i udruživanju individualnih poljoprivrednika, jer one također znače podruštvljavanje, koncentraciju i intenzifikaciju poljoprivrede.

uz racionalnije iskoristavanje svih izvora stočne hrane. Veliku smetnju u tome predstavljaju sitna individualna poljoprivredna gospodarstva, velika rasparčiranost poljoprivrednog zemljišta, socijalno ekonomske promjene na selu (staracka domaćinstva, nedostatak radne snage, velik broj poljoprivrednog stanovništva s osiguranim stalnim izvorima prihoda izvan poljoprivrede itd.), kao i nerazvijeni društveni sektor poljoprivrede. Samo 3% poljoprivrednih površina nalazi se u društvenom sektoru. S obzirom na društveno-ekonomske odnose i druge prirodne uvjete za proizvodnju, mogućnosti širenja društvenog sektora na ovoj regiji još su uvijek veoma ograničene. Istina, proces deagrarizacije i napuštanje poljoprivrednih površina otvara perspektivu za stvaranje i okrupnjavanje jezgri društvenog sektora poljoprivrede. U sadašnjem trenutku ipak je značajnije poduzimati društveno-ekonomske mjere i akcije na samoupravnom organiziranju i udruživanju individualnih poljoprivrednika, jer one također znače podruštvljavanje, koncentraciju i intenzifikaciju poljoprivrede.

Opređeljeno je za analizu usmjerenih individualnih gospodarstava na području karlovačke regije, prvenstveno zbog toga, što je ova regija prema svojim prirodnim i ekonomskim specifičnostima i prema svojoj proizvodnoj strukturi pretežno orijentirana na stočarsku (govedarsku) proizvodnju. Potencijalne proizvodne mogućnosti ovog područja nisu, međutim, ni izdaleka iskoristene.

3. OSNOVNE EKONOMSKE KARAKTERISTIKE REGIJE S OBZIROM NA POLJOPRIVREDNU PROIZVODNJU

Tako ekonomska analiza obuhvaća tri tipična gospodarstva, potrebno je naglasiti da bi istovjetni rezultati istraživanja proizašli i na osnovu ekonomske analize 25 gospodarstava za koje su također prikupljeni relativni ekonomski i drugi pokazatelji.

ski efekt »usmjeravanja» na robnu proizvodnju mlijeka i mesa. komparacije i anketnog ispitivanja, te na osnovu toga kvantificiran ekonom-

Osnovni organizirajući čimbenici razvoja poljoprivredne proizvodnje na regije leži u nezadovoljavajućoj društvenoj organiziranosti subjekata koji učestvuju u proizvodnji, preradi i prometu poljoprivrednih proizvoda. Pojam društvene organiziranosti ima kompleksna obilježja i predstavlja usklađeno djelovanje svih čimbenika na stvaranju potrebnih uvjeta za unapređivanje i razvoj poljoprivredne proizvodnje individualnog sektora. Tu se nadalje radi o mjerama kreditne i poreske politike, organizaciji rada stručne službe na

cajma proizvodnje mlijeka i mesa. Izneseni podaci o ekonomskim karakteristikama regije s obzirom na primarnu poljoprivrednu proizvodnju, ukazuju na značajne mogućnosti pove-

ćati proizvodnju mlijeka, a tako i zaposlenost i dohodak na selu. Iz koje je moguće na dugoročnim odnosima s mliječarskom industrijom povodnju mlijeka i mesa. Ova gospodarstva predstavljaju potencijalnu osnovu nog broja ima sve potrebne pretpostavke za «usmjeravanje» na robnu proizvodnju mlijeka i mesa. Ova gospodarstva predstavljaju potencijalnu osnovu Anketno ispitivanje pokazuje da u selu 77 domaćinstava ili 32% od ukup- likom anketiranih 24 domaćinstava.

Zanimanje za «usmjeravanje» pokazala su već pri- mlječarskom industrijom. Zanimanje za «usmjeravanje» pokazala su već pri- nemaju nasljednika. 68 domaćinstava (ili 66%) bez prekida već kooperira s Realnih uvjeta za «usmjeravanje» nema 26 domaćinstava iz ove grupe, jer

k. j., a 37 domaćinstva posjeduje 11 — 18 k. j. zemlje. U ovoj grupi 44 domaćinstva posjeduju 9—8 k. j., 22 domaćinstva 10 Treća grupa obuhvaća 103 domaćinstva sa 1163 k. j. zemlje (na 1882 par-

kakav interes za «usmjeravanje» na robnu proizvodnju mlijeka i mesa. Karakteristično je za obje grupe domaćinstava da ne izražavaju gotovo ni- cela). U drugoj grupi je 81 domaćinstvo sa 499 k. j. zemlje (na 969 parcela). U prvoj grupi ima 67 domaćinstava s ukupno 214 k. j. zemlje (na 426 par-

- gospodarstva koja posjeduju 8—18 k. j. zemlje
- gospodarstva koja posjeduju 6—7 k. j. zemlje
- gospodarstva koja posjeduju 1—5 k. j. zemlje

grupe:

vačke regije. Anketirana su sva domaćinstva u selu, podijeljena su u tri- bolje pokazuje anketno ispitivanje na primjeru jednog tipičnog sela karlo- Mogućnosti «usmjeravanja» na robnu proizvodnju mlijeka i mesa naj-

mlijeka godišnje ili znatno više od ukupnog otkupa mlijeka u 1976. godini. samo 900 «usmjerenih» gospodarstava moglo isporučiti preko 20 mil. litara mjeravanja» i postiglo prosječnu godišnju isporuku od 25.000 litara, onda bi robne proizvodnje. Kad bi, međutim, samo njih 15% ostvarilo program «us- ispitivanje pokazuje da oko 30% tih domaćinstava ima mogućnost za razvoj imaju potrebne pretpostavke za razvoj robne proizvodnje mlijeka. Anketno nemoguće ostvariti zbog više razloga, a osnovni je da sva gospodarstva ne- «usmjerenih» gospodarstava) moglo dati još oko 20 mil. litara mlijeka. To je stado od 6.000 krava (uz pretpostavku da se postigne prosječna mliječnost 2.000 litara mlijeka od prosječne isporuke, proizlazi da bi postojeće osnovno na robnu proizvodnju mlijeka, isporučuju po kravi godišnje više za oko Polazeći od činjenice da individualna gospodarstva koja su «usmjerena»

ječno godišnje isporučilo oko 2.600 litara mlijeka. To znači da je svako domaćinstvo pros-

1971.	Učesće u robnoj proizvodnji u %	Kvadrat % učesća u robnoj proizvodnji
1. Ratarški proizvodi	17,6	309,7
2. Vino i voće	13,3	176,8
3. Mlijeko	48,5	2.552,2
4. Meso	20,6	424,3
Ukupno:	100	3.263,0

Utvrdit ćemo stupanj specijalizacije za proizvodnju na gospodarstvu »A« prije i poslije »usmjeravanja« na robnu proizvodnju.

(% učesća)²

I =

10.000

ziti indeksom raznovrsnosti proizvodnje:

nje, stupanj specijalizacije odnosno raznovrsnosti proizvodnje može se izraziti ako je kriterij za specijalizaciju proizvodnje struktura robne proizvod-
raciji.

stimulira robnu proizvodnju mlijeka i društveno-ekonomske odnose u kooperativima je mliječarska industrija, koja i vlastitim sredstvima i kadrovima organizacijski čini specijalizaciju na ovom i sličnim individualnim gospodarstava prirodne i ekonomske uvjete za proizvodnju. Osnovni ekonomski i vodu, mada kojima su zastupljeni najviše oni proizvodi koji najbolje iskorištavaju specijalizaciju individualnog gospodarstva na manji broj proizvoda. Utvrditi stupanj specijalizacije robne proizvodnje. Specijalizacija proizvod-
vanja» proizvodnje.

Iz strukture poljoprivredne proizvodnje na gospodarstvu »A« može se veličinu i kvalitet ekonomskih promjena koje su nastale u procesu »usmjera-
Nekoliko osnovnih pokazatelja o specijalizaciji, proizvodnosti i ekono-

4. 1. Analiza ekonomskih efekata robne proizvodnje na gospodarstvu »A« u razdoblju 1971 — 1975. god.

4. REZULTATI ISTRAZIVANJA

- smanjenju troškova organizacije i dopreme mlijeka (transportni troškovi, troškovi hlađenja, ispitivanja kvaliteta),
 - stabilizaciji proizvodnje tokom godine (za razliku od ostalih proizvođača, koji u zimskom razdoblju, kada je mlijeko najpotrebnije, proizvode 50% manje nego u ljetnom),
 - povećanje kvalitete mlijeka,
 - optimalnijem korištenju prerađivačkih kapaciteta.
- Mliječarska industrija u specijaliziranim robnim proizvodima sagledava ekonomski interes u sljedećem:
- no-ekonomskim odnosima koji se uspostavljaju između individualnih proizvođača i mliječarske industrije itd.

* Prema dr B. Dokmanoviću: »Organizacija i uprava poljoprivrednog poduzeća« — Zagreb 1971.

Iskazano u vrijednosnim pokazateljima gospodarstvo »A« je prije »usmjeravanja« na robnu proizvodnju za uloženi sat živog rada ostvarilo vrijednost proizvodnje od 10,10 dinara, a nakon »usmjeravanja« 41,90 dinara. Nedostatak vrijednosnog izražavanja proizvodnosti je u tome, što se promjenama cijena prividno može povećati proizvodnost rada, a da stvarnog povećanja nije bilo. To najbolje pokazuje razlika između vrijednosnog iskazivanja

U analizi proizvodnosti rada kod ovog, a također i kod drugih individualnih gospodarstava radi se o složenoj ili multiploj proizvodnosti rada (proizvodnja više različitih proizvoda). Nju je zato teže izračunati. Upotrebivavaju se dvije metode: redukcija različitih poljoprivrednih proizvoda na jednu naturalnu veličinu ili iskazivanje proizvodnosti rada u vrijednosnim pokazateljima. I jedna i druga metoda ima prednosti i nedostatke.*

Individualnim gospodarstvima.

U analizi proizvodnosti rada kod ovog, a također i kod drugih individualnih gospodarstava radi se o složenoj ili multiploj proizvodnosti rada (proizvodnja više različitih proizvoda). Nju je zato teže izračunati. Upotrebivavaju se dvije metode: redukcija različitih poljoprivrednih proizvoda na jednu naturalnu veličinu ili iskazivanje proizvodnosti rada u vrijednosnim pokazateljima. I jedna i druga metoda ima prednosti i nedostatke.*

Indeks raznovrsnosti (specijalizacije) od 1,4 pokazuje da je gospodarstvo »A« za svega nekoliko godina »usmjeravanje« na robnu proizvodnju mijeksa dostiglo veoma visok stupanj specijalizacije proizvodnje.

Proizvodi	1975.	
	Učesće u robnoj proizvodnji u %	Kvadrat % učesća u robnoj proizvodnji
1. Mijeko	82	6.724
2. Meso	12	144
3. Vino i voće	6	36
	10.000	6.904
	$I = \frac{10.000}{6.904} = 1,4$	

Proizvodnja je u nekom poljoprivrednom gospodarstvu raznovrsnija ukoliko je indeks raznovrsnosti veći od 1. Indeks 3,06 pokazuje da proizvodnja na spomenutom gospodarstvu prije »usmjeravanja« na robnu proizvodnju nije bila specijalizirana.

$$I = \frac{10.000}{3.263} = 3,06$$

Kao što je iz tabele vidljivo, učešće proizvodnje mlječika i mesa u strukturi ukupne vrijednosti proizvodnje čini 77% kod gospodarstva »C«, 87% kod gospodarstva »B« i čak 94% kod gospodarstva »A«.

	A	B	C
48,5	20,6	69,1	3,06
12	35	77	2,85
21,2	20,4	41,6	4,1
8	69	8	77
1,4	94	12	14
1,75	87	14	87
1,9	77	8	77

mlječika mesa ukup. stu. spec. mlj. mesa ukup. stup. spec.

Gospodarstvo

Učešće proizvodnje u % u 1971. Učeš. proiz. % u 75.

U procesu »usmjeravanja« proizvodnje individualnih gospodarstava na robnu proizvodnju mlječika i mesa dolazi do bitnih promjena u strukturi proizvodnje. To se najbolje vidi prikazivanjem stupnja specijalizacije na promatranim individualnim gospodarstvima »A«, »B« i »C« i to prije i poslije »usmjeravanja« njihove proizvodnje.

4. 2. Komparativni podaci za tri gospodarstva

usmjeravanja (1975/1971).

zvođnje nakon usmjeravanja proizvodnje sa stanjem ekonomičnosti prije jeka. Oni su dobiveni vremenskim kompariranjem stanja ekonomičnosti prije »usmjeravanja« gospodarstva na specijaliziranu i robnu proizvodnju mlječika. Spomenuti pokazatelji jasno ukazuju na rezultate koji su postignuti tao je od 15.900 na 56.000 dinara.

71.380 din, a nakon »usmjeravanja« 258.385 din. Čisti dohodak je od 27.861 din. porastao na 99.549 dinara. Čisti dohodak po aktivno zaposlenom porastao je od 15.900 na 56.000 dinara.

Gospodarstvo »A« je prije »usmjeravanja« ostvarilo ukupan prihod od 71.380 din, a nakon »usmjeravanja« 258.385 din. Čisti dohodak je od 27.861 din, porastao na 99.549 dinara. Čisti dohodak po aktivno zaposlenom porastao je od 15.900 na 56.000 dinara.

proizlazi slijedeće:

hod, čisti dohodak i čisti dohodak po aktivno zaposlenom na gospodarstvu Ako se kompariraju i ostali relevantni pokazatelji kao što su ukupni proizvodnja rada obracunata sa 2,55 dinara.

Nakon »usmjeravanja« isti koeficijent je iznosio 1,32; ako se jedan sat rada obracunat sa 2,55 dinara.

vanja« na robnu proizvodnju iznosio 1,00. Tom prilikom je jedan sat živog živi rad, onda je koeficijent ekonomičnosti na gospodarstvu prije »usmjeravanja« na robnu proizvodnju iznosio 1,63.

Ako se u analitičko promatranje ekonomičnosti proizvodnje uključiti i »usmjeravanja« gospodarstva »A« na robnu proizvodnju mlječika stupanj ekonomičnosti izražen koeficijentom iznosi 1,63.

predmetna rada prije »usmjeravanja« gospodarstva »A« na robnu proizvodnju mlječika, dobiva se stupanj vrijednosne ekonomičnosti od 1,34. Nakon »usmjeravanja« »A« na robnu proizvodnju mlječika i mesa za rad i radom, utrošenim sredstvima za rad i utrošenim predmetima rada.

Ekonomičnost proizvodnje označava odnos između ostvarenih učinaka i utrošenih faktora. Ostvareni učinci mogu se stavljati u odnos s utrošenim radom, utrošenim sredstvima za rad i utrošenim predmetima rada.

teka koja je izražena u naturalnim pokazateljima.

ukupne multiple proizvodnosti rada i proizvodnosti rada u proizvodnji mlj-

Mjerenjem proizvodnosti rada ustanovljava se učešće rada u proizvodnji. Cilj je da se to učešće smanjuje.

Mjerenjem proizvodnosti rada ustanovljava se učešće rada u proizvodnji. Cilj je da se to učešće smanjuje.

Kod izračunavanja koeficijenta ekonomičnosti prije «usmjeravanja» utrošeni rad je obračunat s 2,55 dinara na sat za sva tri promatrana gospodarstva.

Gospodarstvo	Koeficijent ekonomičnosti prije usmjer. 1970/71.	Koeficijent ekonomičnosti poslije usmjer. 1975.
A	1,00	1,32
B	0,74	1,51
C	0,89	1,37

Ekonomičnost proizvodnje je također veoma brzo rasla. rana mužnja, napajanje, izgnojavanje, a također i spremanje krme. došlo i do eliminiranja teškog fizičkog rada. Tako je na primjer mehanizirani tehnološko-tehnički postupci pa je osim smanjenja živog rada Mehaniziranjem pojedinih faza i procesa rada racionalizirani su i mo- njem u strojeve i opremu.

Brzi porast proizvodnosti rada ostvaren je realizacijom programa «usmjeravanja» proizvodnje na spomenutim gospodarstvima. Bitan dio tog programa predstavlja zamjenu živog rada minimalnim, do čega je došlo investira- za 3 — 5 puta.

Kao što tabela pokazuje, proizvodnost rada u naturanim i vrijednos- nim izrazima porasla je u toku četiri godine, «usmjeravanjem» proizvodnje

Gospodarstvo	Proizv. litara mlijeka/1 sat prije usmjeravanja	Proizv. litara mlijeka/1 sat poslije usmjeravanja
A	9,4	27
B	3	16
C	4,2	14,6
		5,39
		17,34

Kreiranje proizvodnosti rada na analiziranim gospodarstvima pokazuje sljedeća tabela:

Takav veoma visok stupanj specijalizacije proizvodnje bilo je moguće ostvariti u dužem vremenskom razdoblju, zahvaljujući u prvom redu razvoju mliječarske industrije koja je osigurala plasman svih ponudnih i ugovorenih količina mlijeka individualnih gospodarstava, a osim toga i vlastitim sredstvima i kadrovima usmjeravala i podsticala razvoj specijalizirane i robne proizvodnje mlijeka i mesa na selu.

U interesu društva je da se ovim gospodarstvom omogućiti proširena proizvodnja, tim prije što od takve proširene reprodukcije nema nikakve opasnosti za socijalističke samoupravne proizvodne odnose. Društvo mora biti zainteresirano da se proizvodni potencijali individualnih gospodarstava što bolje iskoriste. Time se povećava masa nacionalnog dohotka, omogućuje razvoj unutrašnjeg tržišta i uz relativno manja ulaganja društvenih sredstava osigurava veća količina poljoprivrednih proizvoda za unutrašnje tržište, odnosno izvoz. Istovremeno se proširuje tržište industrijske robe i stvara mogućnost za razvoj domaće industrije.

Ukupni procesi u agraru zbog toga najviše zavise od procesa koji se ispoljavaju u toj strukturi, uslijed čega je razumljiv interes agrarne politike i društva za daljnji racionalni razvoj tih gospodarstava.

Zbog relativno malog i rasparceliranog zemljišnog posjeda, individualna gospodarstva se sve teže prilagodavaju bzzom ekonomskom i tehničko-tehno-loškom napretku društva. Ona posjeduju oko 82% obradivih zemljišnih površina u SRH i oko 94% stočnog fonda, a proizvode blizu 70% vrijednosti ukupne poljoprivredne proizvodnje. Tako visoko učešće u strukturi proizvodnje neminovno određuje značenje, što ga za ukupnu proizvodnju i agrarnu politiku imaju tendencije i procesi u ovoj kategoriji gospodarstava.

4. 3. Organizacija specijalizirane robne proizvodnje mlijeka i mesa i samoupravno udruživanje individualnih proizvođača

Svaki stupanj ekonomičnosti ipak ima samo relativno značenje, pogotovo ako se ne bi konkretni rezultat kojeg on izražava uspoređivao sa rezultatima koji služi kao bazno mjerilo. A upravo takvo vremensko uspoređivanje stupnja ekonomičnosti kod spomenutih gospodarstava pokazuje veoma bitnu ekonomičnost proizvodnje u razdoblju od oko četiri godine, što je ostvareno realizacijom programa «usmjeravanja» postojeće raznostrukte i pretvaranje u prirodne, na specijaliziranu i robnu proizvodnju mlijeka i mesa.

Koeficijenti ekonomičnosti nakon završenog procesa «usmjeravanja» proizvodnje na spomenutim gospodarstvima pokazuju da je veličina učinaka veća od količine utrošenih faktora, što znači da je proizvodnja na gospodarstvima ekonomična.

Proizvodnost rada se povećava svakim smanjivanjem učesća živog rada u jedinici proizvoda, bez obzira u kojoj su mjeri trošeni i drugi faktori za izradu te jedinice proizvoda. Od povećanja proizvodnosti ne bi bilo narocite koristi kada bi se ostvarilo većim povećanjem količine minulog rada u odnosu na smanjivanje količine utrošenog živog rada. Zbog toga je jedan od bitnih elemenata kod izrade programa «usmjeravanja» proizvodnje na individualnim gospodarstvima, utvrđivanje prioriteta ulaganja, kao i ukupnog opsega investicijskih ulaganja. To je ujedno razlog zbog kojeg treba u programiranju proizvodnje na gospodarstvu polaziti od ukupnog rada, živog i minulog, odnosno od trošenja svih činilaca koji su sudjelovali u radnom procesu.

Kod toga je veoma prisutno pitanje porasta dohotka individualnih gospodarstava. Poznato je da se rast dohotka može ostvariti putem cijena i putem povećanja proizvodnosti rada. Racionalnije je svakako traženje puteva za povećanje proizvodnosti rada, koje se može ostvariti:

- transferom radne snage sa sela u druge djelatnosti,
- intenzifikacijom i restrukturiranjem proizvodnje, od ekstenzivne na radnu i kapitalno intenzivnu proizvodnju, naročito kod onih proizvoda kojima je osiguran plasman na tržištu,
- racionalnijom organizacijom zemljišta.

Da bi individualni proizvođači postali zainteresirani za određenu vrstu robne proizvodnje, središnje je pitanje uvjeta za ostvarivanje većeg dohotka. Njihov interes bit će utoliko veći, ukoliko je valorizacija njihovog rada usklađena s valorizacijom društveno potrebnog rada prosječnog intenziteta u ostalim privrednim i drugim djelatnostima.

Za sada se može konstatirati da je dohodak robnih proizvođača mliječka i mesa na razini »društveno prosječnog partiteta« ali se postavlja pitanje njegovog dugoročnijeg programiranja. Iako je dosta teško komparirati dohodak i ostvareni neto osobni dohodak individualnih gospodarstava s dohotkom kvalificiranih radnika u nepoljoprivrednim djelatnostima društvenog sektora, ipak detaljnija analiza pokazuje sljedeće:

- Ako se iz ostvarenog »čistog dohotka« individualnog »usmjerenog« gospodarstva koje uzgaja 10 krava izdvoje potrebnog sredstva za doprinos mliječarstva, to iznosi 37.000 dinara. To odgovara mjesečnom osobnom dohotku radnika od 3100 dinara. Budući da se komparacija odnosi na 1975. godinu, takav osobni dohodak je bio nešto iznad prosjeka KV industrijskog radnika.
- Kada se međutim promatra neto osobni dohodak za jedan sat rada, onda je KV radnik u povoljnijem položaju. On je zaradio 16,00 dinara, a individualni poljoprivrednik 11,50 dinara za 1 sat. To znači, da je poljoprivrednik, koji je ostvario iznos osobnog dohotka na razini industrijskog KV radnika, radio u prosjeku znatno duže od njega.
- Prednosti poljoprivrednika su u tome, što su njegovi izdaci u osobnoj potrošnji osjetno niži od izdataka industrijskog radnika.

Ako se konstatira da je dohodak »usmjerenog« individualnog gospodarstva u 1975. godini bio na razini partiteta KV radnika, postavlja se pitanje njegovog dugoročnijeg održavanja. Ukoliko se postojeci partitet bude prije, odnosno, nabraćivao, utoliko će prije nestati interes individualnih poljoprivrednika za »usmjerenom« njihovom proizvodnjom. Održavanje postojećih partiteta nije moguće bez odgovarajućih mjera agrarne politike organiziranosti svih subjekata u procesu proizvodnje i prerade mliječka. Mjerama agrarne politike moguće je podstaći udruživanje rada i sredstava »usmjerenih« gospodarstava, ali ne na način da se povećanje proizvodnje zasniva na vlasničkoj poziciji. Ova gospodarstva bi mogla, udružujući se, zakupom ili na drugi način, prihvatiti neobrađeno zemljište i tako trajnije osigurati partitetan dohodak u odnosu na industrijske radnike. Tako bi se racionalnije koristili prirodni resursi i ubrzao proces podruštvljavanja proizvodnje i proizvodnih odnosa na području ove regije.

«Usmjeravanje» individualnih gospodarstava u specijalizirana roba gospodarstva predstavlja prestruktuiranje postojeće proizvodnje u cilju podredivanja sporedne proizvodnje osnovnoj, koja je predmet eksterne realizacije. Program «usmjeravanja» iziskuje znatna investicijska ulaganja, koja je moguće osigurati samo ako učestvuje društveni sektor poljoprivrede i prehrambene industrije.

Budući da proces «usmjeravanja» individualnih gospodarstava, kojim rukovodi stručna služba traje nekoliko godina, a investicijski krediti se daju na relativno duži rok, takav oblik kooperacije stimulira dugoročnu stabilnost i podružljivost proizvodnje, kao i izbor takve proizvodnje koja će biti ekonomski opravdana i društveno potrebna.

Sve to ukazuje da orijentacija na specijaliziranu i robu proizvodnju mlijeka i mesa u određenim društveno-ekonomskim, organizacijskim i priručnim uvjetima može biti etičkasan instrument rekonstrukcije i podružljivavanja individualne poljoprivrede.

U veoma kompleksnom procesu rekonstrukcije i «usmjeravanja» proizvodnje na individualnim gospodarstvima veoma bitno je pitanje racionalnog korištenja mehanizacije. Može se opravdano zaključiti da se pojedini relativno skupi strojevi neracionalno koriste (samotovarana prikolica, cisterne za odvoz gnojovke, silokombajn).

Sasvim je izvjesno da u postojećoj agrarnoj strukturi i u uvjetima sadašnjeg i budućeg tehnološkog razvoja postojeći sistem individualnog «usmjeravanja» ne može predstavljati instrument povezivanja te proizvodnje u društveno organiziranu i potrebnu robu poljoprivrednu proizvodnju. Umjesto rekonstrukcije i «usmjeravanja» proizvodnje pojedine gospodarstva, potrebno je prelaziti ka programiranju proizvodnje grupe poljoprivrednih gospodarstava, što znači da bi ovaj proces trebalo brže podružljivati. Marx je iznoseći osnovne zakonitosti razvoja privrede i društva istakao da proces koncentracije i centralizacije teče uporedo s privrednim razvojem: krupna roba proizvodnja potiskuje sitnu i to u svim oblastima proizvodnje, a cjelokupan razvoj vodi podružljivavanju.

Ukoliko bi stoga ostali na traženju optimalnog proizvodnog rješenja unutar individualnog gospodarstva, sigurno je da bismo time blokirali razvoj proizvodnih snaga u poljoprivredi i usporavali ukupan društveno-ekonomski razvoj.

Kad je Lenjin isticao svu složenost prijelaza sitne parcelne svojine na kolosijek socijalističkih društvenih odnosa, zalagao se za postupno podružljivavanje u opsegu koji omogućava opći privredni razvitak.

Bitno je da proces društvenog organiziranja individualnih robnih proizvodaca u kontinuitetu dozivljava kvalitetnu socijalističku transformaciju, što znači da se proizvodnja individualnog sektora udružuje u društveno potrebnu cijama društvenog sektora poljoprivrede i prehrambene industrije.

Zadržana organizacija ili osnovna organizacija kooperanata, osnovna je ustanovna forma u kojoj poljoprivredni proizvođači srazmjerno svom doprinosu ostvaruju dohodak i ostala samoupravna prava. Zadržana organizacija obuhvaća poljoprivredu individualnog sektora u svojoj ukupnosti. U njoj

Postoje sve pretpostavke da se taj proces ubrza, s obzirom da su osigurana znatna finansijska sredstva, a također se u novije vrijeme uspostavlja odgovarajuća organizacija stručnog rada.

Rezultati istraživanja ekonomskih efekata robne proizvodnje mlijeka i mesa ukazuju na ekonomsku opravdanost »usmjerenja« individualnih gospodarstava karlovačke regije na robnu i specijaliziranu proizvodnju mlijeka i mesa.

Radnici u mliječarskoj industriji, koji udruženi iz svog rada ostvaruju dohodak i unutar svoje osnovne organizacije udruženog rada taj dohodak raspodjeljuju, mogu se povezivati sa individualnim proizvodacima ukoliko su njihovi radovi komplemenarni i u koliko udruženi omogućuju za njih ostvarivanje višeg zajedničkog dohotka. Tamo gdje radnici u industrijskoj (proizvodnji) preradi nisu adekvatno organizirani i gdje dolazi do pojave prelijevanja dohotka bez njihovog utjecaja oni neće imati interesa da realiziraju udruživanje svog rada s radom individualnih proizvođača.

Radnici u mliječarskoj industriji, koji udruženi iz svog rada ostvaruju dohodak i unutar svoje osnovne organizacije udruženog rada taj dohodak raspodjeljuju, mogu se povezivati sa individualnim proizvodacima ukoliko su njihovi radovi komplemenarni i u koliko udruženi omogućuju za njih ostvarivanje višeg zajedničkog dohotka. Tamo gdje radnici u industrijskoj (proizvodnji) preradi nisu adekvatno organizirani i gdje dolazi do pojave prelijevanja dohotka bez njihovog utjecaja oni neće imati interesa da realiziraju udruživanje svog rada s radom individualnih proizvođača.

Samoupravni sporazumijevanjem bilo bi moguće utvrditi tržišnu cijenu za sve međufazne proizvode unutar »proizvodno-prometne interesne cjeline«. Tako uspostavljena integracija rada u vertikalnom smislu ne smije dovođivati prelijevanje dohotka između pojedinih faza procesa reprodukcije. Ona mora podsticati i osiguravati dugoročniji interes svih učesnika u lancu proizvodnje prerade i prometa mlijeka i mliječnih proizvoda na višu proizvodnost rada i dohodak.

Tako se stvaraju uvjeti da integralni i udruženi rad (koji ujedinjuje društveno organiziranu individualnu proizvodnju mlijeka i mliječarsku industriju) bude nosilac ukupne proizvodne politike i da može pratiti tok kretanja robe od primarne proizvodnje preko prerade do tržišta i potrošnje. Samoupravni sporazumijevanjem bilo bi moguće utvrditi tržišnu cijenu za sve međufazne proizvode unutar »proizvodno-prometne interesne cjeline«. Tako uspostavljena integracija rada u vertikalnom smislu ne smije dovođivati prelijevanje dohotka između pojedinih faza procesa reprodukcije. Ona mora podsticati i osiguravati dugoročniji interes svih učesnika u lancu proizvodnje prerade i prometa mlijeka i mliječnih proizvoda na višu proizvodnost rada i dohodak.

Udruživanjem u »proizvodno-prometnu interesnu cjelinu« mlijeka i mliječnih proizvoda treba biti obuhvaćena proizvodnja mlijeka, prerada i plasman mlijeka i mliječnih proizvoda. Odgovarajuće veze moraju se također uspostaviti sa stručnim i naučnim institucijama, bankama, metalnom industrijom i drugim djelatnostima koje su u inputu ili aputu međuzavisne s osnovnom linijom proizvodnje.

Da bi udruženi rad mogao biti nosilac politike primarne raspodjele i cjelokupnog dohotka, kaže se u polaznim osnovama za utvrđivanje ekonomske politike u razvoju agroindustrijske oblasti za period 1976—1980. godine, on treba biti organiziran ne samo granski, već i vertikalno i dohodovno, integracijom i udruživanjem rada i sredstava svih učesnika u proizvodnji i prometu hrane.

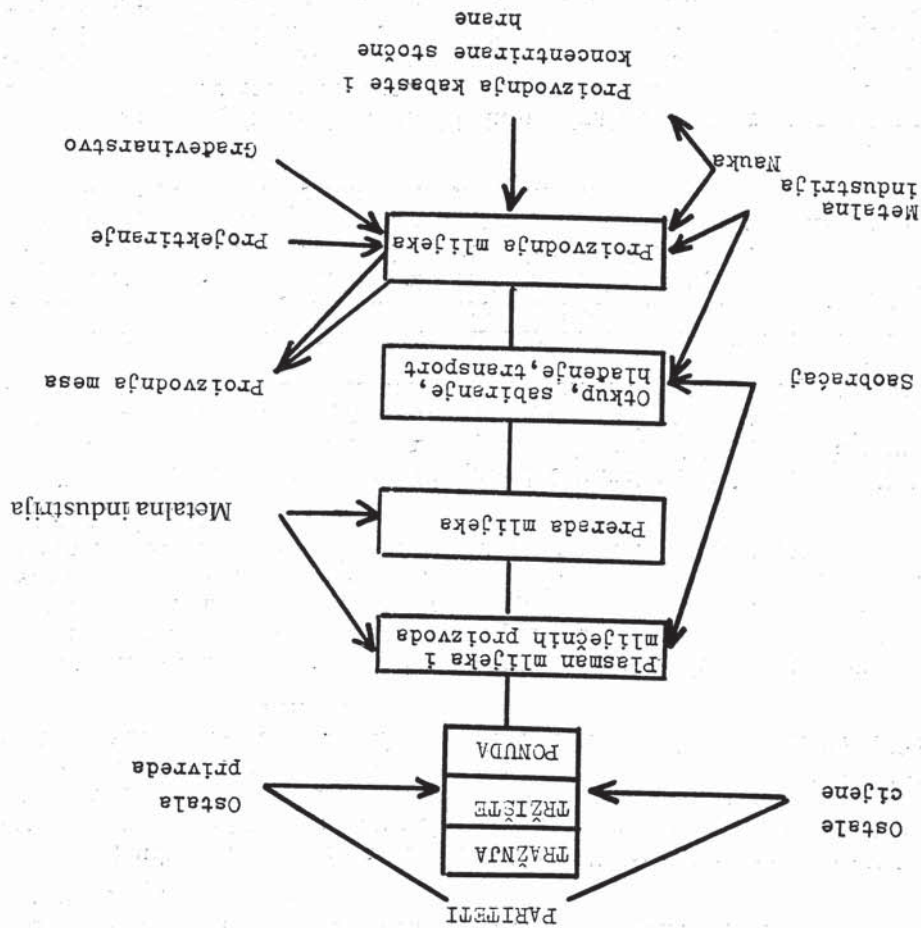
Da bi udruženi rad mogao biti nosilac politike primarne raspodjele i cjelokupnog dohotka, kaže se u polaznim osnovama za utvrđivanje ekonomske politike u razvoju agroindustrijske oblasti za period 1976—1980. godine, on treba biti organiziran ne samo granski, već i vertikalno i dohodovno, integracijom i udruživanjem rada i sredstava svih učesnika u proizvodnji i prometu hrane.

Koliko god je mliječarska industrija svojim brzim razvojem omogućila da se razvija interes za robnu proizvodnju mlijeka i mesa na selu, ipak u društvu i dohodovnim odnosima nije došlo do sustinskih promjena, tako da individualna ili društveno organizirana individualna proizvodnja mlijeka nije postala integralni dio samoupravnog i dohodovnog procesa u lancu reprodukcije, od primarne proizvodnje, prerade mlijeka do tržišta, odnosno potrošnje.

Najviše zaostaje proces samounpravnog udruživanja individualnih poljoprivrednika i njihovo povezivanje s mliječarskom industrijom. Mišljenja sam da bi u tom smislu trebalo razvijati tri osnovna procesa.

Prvi se sastoji u povezivanju individualnih poljoprivrednika međusobno i to na pitanjima modernizacije i racionalizacije njihove proizvodnje. Kao jedan od osnovnih oblika tog udruživanja je zadržna organizacija, koja povezuje više proizvodnih »zajednica«.

Bitno je kod toga naglasiti da se udruživanje individualnih poljoprivrednika ne temelji na vlasničkim odnosima. Suština je udruživanja rada i

"PROIZVODNO-PROMETNA INTERESNA CEJLINA" MLIJEKA I MLIJEČNIH PROIZVODA

Brz društveno-ekonomski razvoj moguće je ostvariti samo u zadovoljavajućoj društvenoj organiziranosti svih subjekata koji učestvuju u proizvodnji, preradi i prometu mljeka i mesa.

Ovakve rezultate bilo je moguće ostvariti organiziranim i stručnim radom u procesu «usmjeravanja» proizvodnje individualnih gospodarstava. Na žalost, može se konstatirati da je proces «usmjeravanja» još uvijek u eksperimentalnoj fazi i da ni izdaleka nije postao organizirani sistem ravnanje proizvodnje na individualnim gospodarstvima pretpostavlja trajan organizirani napor svih naznačenih subjekata u pravcu povećanja proizvodnje, proizvodnosti rada, dohotka i zaposlenosti individualnih gospodarstava.

Proizvodnost rada je u toku četiri godine, koliko je trajao proces «usmjeravanja» proizvodnje, porasla za 3—5 puta, a veoma je značajan i porast ekonomičnosti proizvodnje.

Proizvodnja mljeka na tim gospodarstvima je povećana za oko tri puta i to isključivo na bazi intenzivnijeg i optimalnijeg iskorištavanja postojećih zemljišnih površina.

Iz prethodnih analiza ekonomskih efekata robne proizvodnje mljeka i mesa na primjerima «usmjeravanja» individualnih gospodarstava karlovačke regije proizlazi da je proces strukturiranja individualne proizvodnje, s raznošike i pretežno naturalne, na specijaliziranu i robnu proizvodnju, dao vrlo pozitivne ekonomske rezultate.

Proizvodnja mljeka na tim gospodarstvima je povećana za oko tri puta i to isključivo na bazi intenzivnijeg i optimalnijeg iskorištavanja postojećih zemljišnih površina.

5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Analizirajući agrarno pitanje Marx je isticao da razvoj robne proizvodnje u poljoprivredi pokreće industrija. Bez razvoja industrije nije moguć razvoj poljoprivrede. Svako usporavanje porasta industrijske proizvodnje neminovno dovodi do usporavanja razvoja tržišta i poljoprivrede. U tom odnosu i podjeli rada između industrije i poljoprivrede leži osnova za cjelokupni društveno-ekonomski razvoj.

Analizirajući agrarno pitanje Marx je isticao da razvoj robne proizvodnje u poljoprivredi pokreće industrija. Bez razvoja industrije nije moguć razvoj poljoprivrede. Svako usporavanje porasta industrijske proizvodnje neminovno dovodi do usporavanja razvoja tržišta i poljoprivrede. U tom odnosu i podjeli rada između industrije i poljoprivrede leži osnova za cjelokupni društveno-ekonomski razvoj.

Treći proces koji bi morao biti sinhroniziran s oba prethodna, sastoji se u izgradnji industrijskih pogona na selu, koji će prihvatiti oslobodeni višak živog rada i tako ubrzati ukupan razvoj sela.

Treći proces koji bi morao biti sinhroniziran s oba prethodna, sastoji se u izgradnji industrijskih pogona na selu, koji će prihvatiti oslobodeni višak živog rada i tako ubrzati ukupan razvoj sela.

Drugi proces predstavlja udruživanje individualnih poljoprivrednika u radnicima u industrijskoj preradi i prometu mljeka i mliječnih proizvoda; radi se o uspostavljanju zajedništva na samoupravnim i dohodovnim odnosima (vidi diagram br. 1).

Drugi proces predstavlja udruživanje individualnih poljoprivrednika u udruženog rada, čiji je bitan konstitutivni element organizirani individualni radnici. Sredstava s ciljem optimalnijeg korišćenja proizvodnih kapaciteta sela, povećanje proizvodnje, proizvodnosti rada i dohotka individualnih proizvođača, te razvoja novih društveno-ekonomskih odnosa u integriranom sistemu udruženog rada, čiji je bitan konstitutivni element organizirani individualni poljoprivrednik.

Nije zadatak radnje da detaljnije analizira mješovita gospodarstva, ali je bitno istaći da i kod njih postoji interes za usmjeravanjem proizvodnje. Ekonomska politika također polazi od pretpostavke da bi se njihov razvoj trebao usmjeravati ekonomskim mjerama.

Izneseni podaci o ekonomskoj fizionomiji karlovačke regije s obzirom na primarnu poljoprivrednu proizvodnju, ukazuje na to, da postoje pridonje komparativne prednosti za povećanje proizvodnje mlijeka i mesa. (Linija mesa u ovom radu nije detaljnije razrađivana, osim u onoj mjeri koliko je to bilo neophodno, budući da je vezana na proizvodnju mlijeka).

Razvojem mliječarske industrije dugoročnije je osiguran plasman svih količina mlijeka iz društveno-organizirane i robne individualne proizvodnje. Mliječare sagledavaju svoj ekonomski interes u smanjenju troškova organizacije i dopreme mlijeka (transport, hladenje, ispitivanje kvaliteta), u stabilizaciji proizvodnje tokom godine, povećanoj kvaliteti mlijeka i optimalnijem korištenju pregradivačkih kapaciteta.

Postojeća proizvodna struktura i privredni resursi na području regije uz razvojnu orijentaciju Mliječare, osnovne su pretpostavke da se organiziranim stručnim radom i osiguranjem potrebnih sredstava, izvrši usmjeravanje i unapređivanje proizvodnje, te samounpravno organiziranje velikog broja čistih poljoprivrednih i mješovitih gospodarstava*, koja imaju raspoložive kapacitete i interes za razvoj proizvodnje mlijeka i mesa. Anketno istraživanje je potvrdilo da oko 30% gospodarstava na području regije ima mogućnosti za razvoj robne proizvodnje mlijeka i mesa. Ako bi ih samo 15% ostvarilo program usmjeravanja i postiglo prosječnu mliječnost od 25,000 litara godišnje, onda bi samo 900 takvih gospodarstava isporučilo preko 20 milijuna litara mlijeka, što je za preko 4 milijuna litara više od sadašnjeg ukupnog otkupa, u kojem učestvuje oko 6000 individualnih domaćinstava.

Rezultati istraživanja i anketa ispitanja pokazuju da individualni proizvođači sagledavaju svoj interes u povećanju proizvodnje, zaposlenosti i dohotka, što je osnovna pretpostavka da ostvare i druga ekonomska i samounpravna prava (socijalno i mirovinsko osiguranje). S obzirom na povećani interes i mogućnosti za «usmjeravanje» proizvodnje na znatno većem broju individualnih gospodarstava, dosadašnji rezultati predstavljaju samo početak organiziranog rada i iskustvo više za daljnji tehničko-tehnoški i organizacijski razvoj većeg broja tih gospodarstava. Da bi se takav razvoj ubrzao, trebalo bi otkloniti neke od bitnih ograničavajućih činilaca. U tom smislu, veoma je bitno uspostaviti organizaciju stručne službe, tako da ona bude u stanju programirati i realizirati «usmjeravanje» proizvodnje na većem broju gospodarstava. «Usmjeravanjem» se vrši kompleksna rekonstrukcija poljoprivredne proizvodnje u svim njenim fazama: u proizvodnji i spremanju krmnog bilja, povećanju mliječnosti po kravi, uvođenju produkativnijih grla, izgradnji i adaptaciji stajskih objekata itd. To zahijeva da veći broj poljoprivrednih stručnjaka djeluje izravno u selu i integrirano na programnu razvoju i «usmjeravanju» proizvodnje.

Jedno od suštinskih pitanja leži u društvenim i dohodovnim odnosima u lancu proizvodnje, prerade i prometa mlijekom i mliječnim proizvodima, gdje društveno organizirana individualna proizvodnja mlijeka još uvijek nije samounpravno i dohodovno povezana u «proizvodno-prometnu interesnu cjelinu» mlijeka i mliječnih proizvoda.

Sve to ukazuje da i pored prisutnih teškoća, orijentacija na specijalizirani i robnu proizvodnju, mliječka i mesa, u postojećim društveno-ekonomskim uvjetima, može biti etičkasan instrument rekonstrukcije i podruštvljanja individualnih gospodarstava. Međutim, brzi proces «usmjeravanja» i razvoja robne proizvodnje moguće je postići ako se izgradi zadovoljavajući sistem organiziranosti svih subjekata, koji učestvuju u proizvodnji, prerađi i prometu poljoprivrednih proizvoda, uključujući i odgovarajuće mjere agrarne politike.

U procesu «usmjeravanja» individualnih gospodarstava, trebalo bi ubuduće brže transformirati društveno-ekonomske odnose na selu. Ukoliko bi ostali na traženju otpimalnog rješenja unutar individualnog gospodarstva, sigurno je da bismo time zaustavljali razvoj proizvodnih snaga u poljoprivredi. Zbog toga će biti potrebno, umjesto rekonstrukcije i «usmjeravanja» proizvodnje grupe individualnih gospodarstava, prelaziti na programiranje organizaciju i korištenje zemljišta, mehanizacije, jeftiniju izgradnju stajnih objekata. A u tome su značajne rezerve za povećanje dohotka «usmjerenih» individualnih gospodarstava.

Organizirani individualni poljoprivrednici ostvaruju svoja ustavna prava u zadruzi ili osnovnoj organizaciji kooperanata i to srazmjerno svom doprinosu ostvarivanju dohotka. U takvoj organizaciji udruženi poljoprivrednici uspostavljaju direktne dohodove odnose s radnicima u OOUR-a društvenog sektora poljoprivrede i prehranbene industrije. Po liniji proizvodnje mliječka s mliječarskom industrijom, mesa s mesnom industrijom itd. Usmjereni individualna domaćinstva na taj način proizvode organizirano, planski, za duži period, za odgovarajuću osnovnu, odnosno radnu organizaciju društvenog sektora. To je put koji vodi brzem podruštvljavanju individualne poljoprivrede, povećanju proizvodnje, proizvodnosti rada i dohotka na selu i uspostavljanju novih društveno-ekonomskih odnosa.

LITERATURA

1. Marx K.: Kapital I — glava 24,
2. Stancel B., Marković P., Bukurović J. i Radovanović B.: Interna skripta postdiplomskog studija — Zagreb 1973.
3. FAO — Stanje ishrane i poljoprivrede
4. Stipetić V.: Ekonomika Jugoslavije (posebni dio) glava II, Zag. 1971.
5. Grupa autora — Socijalne promjene u selima SRH — Zgb. 1974.
5. Stancel B. i surad.: Projekt razvoja poljoprivrede općine Ogulin — Zgb, 1975.
7. Dokmanović D.: Organizacija i uprava poljoprivrednog poduzeća — Zgb. 1971.

8. PTJ i JEP, Zagreb — Prijedlog programa dugoročnog razvoja poljoprivredno-prehramb. kompleksa SRH do 1985. — Zgb. 1975.
9. Ivošević D.: Organizacija racionalnog snabdijevanja osnovnom sirovinom — mlijekom »Mljekare« Karlovac — Zgb. 1976.
10. Stern V.: Prilog proučavanja modela robnih individualnih gospodarstava i uslova kooperacije sa podružja SR Slovenije, Zgb. 1975.
11. Mataga Z.: Agrarno pitanje u kapitalističkoj i socijalističkoj privredi, Zgb. 1974.
12. Mataga Z. i Novak I.: Samoupravna organiziranost proizvodnje, prerađevine, dorade, prometa i potrošnje hrane, Zgb. Agronomski glasnik 1977.
13. Stručna (razvojna) služba — Planovi razvoja i ostala dokumentacija »Zagrebačke mljekare«